Banský náučný chodník Po stopách baníckej slávy v Novej Bani

Kraj:	Banskobystrický
Okres:	Žarnovica
Geomorfologická jednotka:	Vtáčnik
Geologická jednotka:	sopečné pohorie
Chránené územie:	žiadne
Prístup:	bus Nová Baňa, Námestie slobody; vlak Nová Baňa a pešo 1,7 km do centra mesta
Východisko:	Nová Baňa, Námestie slobody, centrálny panel na chodníku k lávke cez Novobanský potok
Trasa:	Trasa A: Nová Baňa: Námestie slobody, centrálny panel – ul. Pod Gupňou – nahor južnou rázsochou Gupne – okolo Gupne – Zvonička – Námestie slobody, centrálny panel Trasa B: Nová Baňa: Námestie slobody, centrálny panel – smerom na sever východnou časťou intravilánu ul. Vŕšky a Spodnou ul. na severný okraj mesta a späť – smerom na juh Moyzesovou ul. – Námestie slobody, centrálny panel
Dĺžka, prevýšenie:	Trasa A: 4,5 km, prevýšenie 260 m (včítane odbočiek) Trasa B: 6,7 km, prevýšenie 175 m (včítane odbočiek)
Čas prechodu:	každá z trás 2 – 3 h
Počet zastávok:	Trasa A: 7 Trasa B: 15

Náročnosť:	Trasa A: stredne náročná s krátkym veľmi strmým úsekom Trasa B: nenáročná

Zameranie chodníka: banícke, historické

Typ chodníka: samoobslužný, dva okruhy s odbočkami, obojsmerný, peší, celoročný

Nadväznosť na turistickú značku: V oblasti začiatku oboch trás prechádza zelená a modrá turistická značka; trasa A vedie v druhej polovici súbežne so žltou turistickou značkou.

Rok otvorenia: 2019 trasa B, 2021 trasa A

Aktuálny stav: Informačné panely sú v dobrom stave.

Textový sprievodca: nie je; vlastná stránka náučného chodníka; plán náučného chodníka > .PDF

Kontakt: Mesto Nová Baňa, Námestie slobody 1, 968 01 Nová Baňa, tel. 045 / 6782 880; Občianske združenie Novobanský banícky spolok

Poznámky: (1) Stredný úsek trasy A je súbežný so začiatkom trasy náučného chodníka Zvonička. (2) Orientácia v miestach, kde sa v teréne prelínajú trasa A a trasa B tohto náučného chodníka navzájom ako aj s trasou náučného chodníka Zvonička a rozvetvenou žltou turistickou značkou, je namáhavá.

Upozornenie: V oblasti sa nachádza mnoho otvorených historických banských diel (šachty) – je nutné venovať pozornosť pre prípad poškodenia ochranných a zabezpečovacích zariadení.

Využiteľnosť pre školy

Náučný chodník je vhodný na vlastivednú exkurziu. Pozri upozornenie!

Čo sa oplatí vidieť na trase náučného chodníka a v okolí

Nová Baňa. Starobylé banské kráľovské mesto v Novobanskej kotline v južnom cípe pohoria Vtáčnik pri jeho styku s Pohronským Inovcom a Štiavnickými vrchmi v ústí Novobanského (predtým Kýzového) potoka do Hrona. Prvá písomná zmienka o už rozvinutej baníckej osade pochádza z roku 1337. V roku 1345 získala postavenie slobodného kráľovského a banského mesta a mestské výsady. Došlo k významnému rozvoju baníctva (s ťažbou rúd zlata a striebra) i mesta, ktoré sa zaradilo medzi sedem hornouhorských banských miest. Krátky rozmach vystriedali pohromy a vyľudnenie: vnútorné nepokoje v Uhorsku a protiturecké vojny (mesto zničené Turkami v roku 1664, stavovské povstania a morová epidémia) a zatopenie baní podzemnou vodou v 16. storočí. Problémy podzemnej vody v stagnujúcich baniach mal zachrániť parný stroj na pohon banských čerpadiel, zostrojený v roku 1722 anglickým konštruktérom Isaacom Potterom, – prvý na európskom kontinente. V roku 1723 tu vznikla účastinná spoločnosť na ťažbu zlata, ktorá pre nerentabilitu skončila v roku 1888. Okrem baníctva sa obyvatelia zaoberali kamenárstvom (výroba mlynských kameňov už od 14. storočia), po zániku baníctva sa rozvinuli remeslá a ovocinárstvo, neskôr pribudla sklárska výroba. Historické centrum mesta s pozdĺžnym námestím leží na sútoku Novobanského a Starohutského potoka. K pamiatkam sa radí budova bývalej radnice, pôvodne gotickej pevnosti (1353) na námestí (dnes múzeum), dva gotické kostoly – Narodenia Panny Márie (farský) z druhej polovice 14. storočia a sv. Alžbety so špitálom z roku 1391 –, klasicistický kostol sv. Kríža na Kalvárii (1826), neskoroklasicistické súsošie sv. Trojice

(1847) a neogotická pútnická kaplnka Panny Márie v **Kohútove** na východnom okraji Novej Bane (vysvätená 12. septembra 1869), pri ktorej vzniklo pútnické miesto a malá botanická záhrada s ojedinelým sekvojovcom mamutím, vysokým 34 m. Keďže poloha kaplnky neumožňovala, aby od nej zvuk zvonov doliehal až do Novej Bane, v roku 1874 bola južne od nej, bližšie k mestu na kopci protiľahlom ku kalvárii postavená zvonica. Neskôr sa okolo nej vyvinul rekreačný areál **Zvonička**. V roku 2020 boli v lesoch osobitného určenia s rekreačným významom medzi Kohútovom a areálom pri Zvoničke vysadené ako **Záhradný les** domáce i cudzokrajné stromy a kry, označené menovkami. K mestu patrí aj osada **Stará Huta**, v ktorej v roku 1630 vznikla jedna z najstarších uhorských sklární, a ďalšie početné osady a rozptýlené sídla v jeho horskom zázemí (v Pohronskom Inovci i Vtáčniku), tzv. štále, s ľudovou architektúrou gazdovských usadlostí.

Pohronské múzeum v Novej Bani. Regionálne múzeum, ktorého zriaďovateľom je Banskobystrický samosprávny kraj, sídliace v historickej budove, dominujúcej centru Novej Bane. Pôvodne šlo o štvorpodlažnú pevnostnú gotickú stavbu z druhej polovice 14. storočia – pravdepodobne kráľovský dom v zmysle nariadenia Karola Róberta, do akých mali v banských mestách ťažiari odovzdávať drahé kovy pre skúšku rýdzosti zlata banským grófom. Po požiari v prvej polovici 18. storočia ho prestavali na radnicu. V „radnej" sieni sú zachované barokové nástenné maľby z 18. storočia s portrétmi uhorských panovníkov a v podzemí chodby – mestské katakomby. Budova je kultúrnou pamiatkou. Múzeum celoročne poskytuje rôznorodé regionálne expozície a výstavy. Raritou popri expozíciách pravekého osídlenia, histórie mesta, národopisu, umeleckohistorickej, sklárstva a i. je permanentná vulkanologická výstava venovaná najmladšej sopke Slovenska, ležiacej na juh od Novej Bane (viac v hesle Prírodná pamiatka Putikov vŕšok v náučnom chodníku Zvonička).

Háj (712 m n. m.). Horský masív v najjužnejšej časti Vtáčnika nad Novou Baňou vklinený medzi Novobanskú kotlinu a dolinu Hrona. Ide o mohutnú ryolitovú extrúziu (výlev). Ryolit je tu pomerne čerstvý, nepostihnutý intenzívnymi hydrotermálnymi premenami. Ťažil sa tu vo viacerých lomoch a priamo na mieste ťažby sa aj nahrubo opracovával. Okolo roku 1850 vznikla Prvá novobanská spoločnosť na výrobu mlynských kameňov, ktorá zanikla po prvej svetovej vojne. Ryolitový vulkanizmus tu bol priamou príčinou vzniku sústavy žíl rúd drahých kovov (zlato, striebro) v rámci susediacich andezitových telies (žilník Reissenschuch) a v dôsledku ich stredovekej ťažby aj mesta Nová Baňa. Vo svahoch sa nachádza mnoho povrchových banských a ťažobných foriem reliéfu, napr. haldy, pingy, ústia šachiet, šachtíc a štôlní, lomy. Na západnom okraji vrcholovej časti Hája stojí 21 m vysoká rozhľadňa s troma vyhliadkovými poschodiami, ktorá poskytuje výhľady na Novobanskú kotlinu (je súčasťou Vtáčnika), Pohronský Inovec a Štiavnické vrchy. Vo výraznej južnej rázsoche čnejú dve skalnaté vyhliadkové plošinky – **Červená skala** (aj vrch **Gupňa**) a **Havrania skala** (info pozri v náučnom chodníku Zvonička).

Ryolit. Magmatická výlevná hornina s pórovitou textúrou, svojím zložením zodpovedajúca magmatickej hlbinnej hornine granit. Obsahuje podstatné množstvo kremeňa. Býva svetlej, najčastejšie sivej alebo ružovej farby, zvetraný nadobúda odtiene červenej. V okolí rudných žíl býva hydrotermálne premenený, čo sa prejavuje svetlejšími odtieňmi sfarbenia – bielym, žltým, okrovým až zeleným –, ako aj vyššou náchylnosťou na zvetrávanie. Ryolitová láva je veľmi viskózna a tak z nej vznikali len krátke lávové prúdy a vytlačené kopy či skalné ihly (napr. Szabóova skala pri Lehôtke pod Brehmi). Často – pri jej rýchlom chladnutí a tuhnutí – vznikajú rôzne vulkanické sklá (obsidián, perlit, pemza…). Skalné útvary z ryolitu majú zvyčajne morfologicky výrazné tvary, vyčnievajúce nad okolitý terén. Využíva sa na kamenársku výrobu (obklady, dlažba, v minulosti mlynské kamene), ako stavebný kameň, najmä pri dopravných stavbách (oporné a stabilizačné múry ciest, mostné piliere a pod.), perlity na výrobu expandovaného perlitu pre tepelné a zvukové izolácie.

Tajch. Vodná nádrž neďaleko severného okraja Novej Bane na Novobanskom potoku vybudovaná v roku 1794 ako zdroj vody na pohon banských ťažných a čerpacích zariadení. Základy hrádze boli

vymurované v dĺžke 15,5 siahy, na ostatnú časť hrádze položili múr spevnený haseným vápnom. Nádrž so sústavou vodných jarkov a tunelov na privádzanie vody slúžila až do definitívneho uzavretia baní v roku 1887. Od roku 1965 je prístupná pre rekreačné účely. Pri jej hrádzi začína náučný chodník Zbojnícke studničky.

Vtáčnik. Pohorie na strednom Slovensku pretiahnuté severo-južným smerom zhruba medzi Prievidzou, Radobicou, Novou Baňou, Žarnovicou a Novou Lehotou, susediace na severe s Hornonitrianskou kotlinou, na západe Tribečom a Pohronským Inovcom a na východe Žiarskou kotlinou a krátko aj s Kremnickými vrchmi. Vo vyššej severozápadnej časti s ústredným chrbtom a krátkymi rázsochami s hojnými skalnými formami a hlbokými dolinami je masívnou hornatinou, kulminujúcou Vtáčnikom (1 346 m n. m.). Vo zvyšku prevláda menej členitý vrchovinový reliéf, miestami je otvorenejší, vytvárajúc neveľké kotliny (Novobanská, Prochotská, Ostrogrúnska). Budované je prevažne neogénnymi andezitmi, v malej miere ryolitmi a ich pyroklastikami. Lokálne (okolo Župkova) sa vyskytujú neogénne riečne a jazerné sedimenty (štrky a piesčité štrky). Geologické pomery a členitosť reliéfu vedie k hojným zosuvom, a to i mohutným kryhovým (blokovým) na miestach čiel bývalých lávových prúdov. Územie je starou baníckou oblasťou, drahé kovy sa ťažili v doline Píľanského potoka nad Žarnovicou a v Novej Bani. V pohorí prameniace potoky smerujú, resp. ústia do Handlovky, Nitry a Hrona. Vo vyšších častiach pohoria prevažujú bukové a bukovo-jedľové lesy, v najvyšších polohách sú bukové porasty krovitého vzrastu, tzv. listnatá „kosodrevina“ s pôvodným smrekom a horskými rastlinnými i živočíšnymi druhmi. Táto západná stredná časť pohoria je súčasťou Chránenej krajinnej oblasti Ponitrie. Východ a juh pohoria je sčasti mozaikovito odlesnený s výskytom neveľkých obcí a rozptýleného osídlenia (štále).

Názvy informačných panelov

Trasa A – Objekty baníctva v stredoveku

1. Námestie, centrálny panel (Geologická charaktersitika ložiska; História baníctva v Novej Bani; trasy A a B)
2. Štôlňa Matej
3. Povrchové banské diela na žile Reissenschuch
4. Podzemné baníctvo na žile Reissenschuch: štôlne Finer, Madenklotz a Felix
5. Ťažobné a vetracie šachtice
6. Gupňa a Rabenstein
7. Šachta Klingsbittner

Trasa B – Objekty baníctva v 18. – 19. storočí, banský vodohospodársky systém

1. Námestie, centrálny panel (Geologická charaktersitika ložiska; História baníctva v Novej Bani; trasy A a B)
2. Dolná štôlňa Jána z Kríža (Kreuz)
3. Horná štôlňa Jána z Kríža (Kreuz)
4. Šachta Althandel
5. Šturc a šachta Himmelreich
6. Šachta Narodenia Panny Márie
7. Šachta František (Šachta cisára Františka II.)
8. Trojkráľová štôlňa
9. Banícka kaplnka a budova banskej správy
10. Novobanské úpravníctvo – Stupy nad štôlňou Svornosť
11. Štôlňa Svornosť (Einigkeit)

12. Šachta Jozef
13. Banícke námestie – Hronská dedičná štôlňa
14. Štangelír a šachta Maximilián (Kirchenberger)
15. Štôlňa Sieben Kunsten (Siebenwerk)

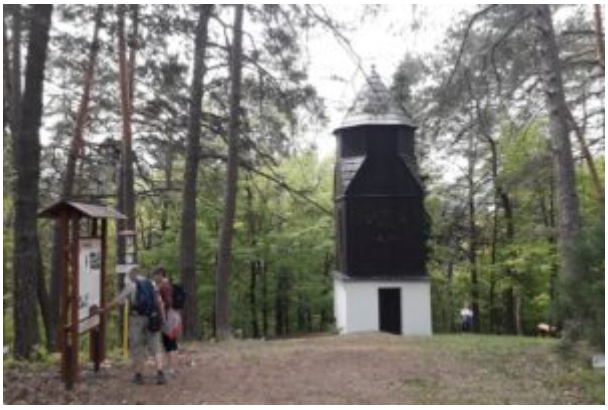

ZVONÍČKA
340 m

CIERNY LUH

